

načas i zastavil rostoucí vliv lidu, který už za tyrannidy byl schopný, aby dostal vládu do svých rukou.

V Athénách byly hospodářské a společenské poměry složitější. Solónovou reformou byly na jistou dobu vyrovnány třídní rozpory. Později se zájmy tříd majitelů velkých pozemků, drobných rolníků a řemeslníků spojovaly s geografickými zvláštnostmi rovinaté, hornaté a přímořské části Attiky. Cesta k tyrannidě byla obtížnější. Peisistratos se mohl natrvalo udržet při moci až po třetím pokusu o státní převrat. Moc šlechty zlomil, ale později zahájil vůči jejím příslušníkům, kteří zůstali v zemi, smířlivou politiku. Hospodářskými a politickými opatřeními posílil vliv lidu. Řemeslům a obchodu opatřil nové vnitřní a zahraniční trhy a získal opěrné body při Hellespontu a na thráckém pobřeží. Peněz získaných z obchodu a daní využil na stavební rozvoj města. Podařilo se mu do jisté míry usměrnit zájmy tříd, ale za jeho synů se třídní rozpory opět tak přiostrily, že tyrannida byla svržena a vystřídána Kleisthenovou demokratickou ústavou.

Zcela jiný charakter měla tyrannis na Sicílii. V západních řeckých koloniích se vyvíjela třídní společnost zvláště bouřlivě. Třídní boj byl zde veden často i vojenskými prostředky. Není proto divu, že tyrané se opírají o žoldnéřské vojsko a titulem stratégoz autokratóro — velitel s neomezenou plnou mocí — zastírají usurpaci. Za hlavní příčinu tyrannidy je možno považovat ostré třídní rozpory. Tyrané zastávali zároveň úlohu obránců Sicílie proti kartáginskému nebezpečí. Sicílské tyrannidy vykazují silné protidemokratické tendence neštítící se krutého útlačku ani zotročování svobodného obyvatelstva.

Autorovi se podařilo zřetelnými tahy nakreslit jasný obraz antické tyrannidy v její bohaté rozmanitosti. K jeho úplnosti však schází výrazný rys kulturního rozkvetu provázející většinu tyrannid. Ale i tak splní tato populární knížka dobře své poslání šířit znalosti historického vývoje lidské společnosti.

Antonín Hartmann

Raul Miguel Rosado Fernandes, O tema das Graças na poesia clássica. Str. 415, tab. VIII Lisboa 1962 — Paris 1962 Les Belles Lettres.

Disertační práce, pojednávající o Charitkách (Graciích) v klasických literaturách, vznikla na lisabonské universitě pod vedením známého portugalského odborníka, prof. Rebelo Gonçalvesa. Autor zde snesl všechny zprávy, týkající se Charitek, rozebral jejich původ, ohlas v antické literatuře a umění. Posléze se zabývá i některými jevy gramatickými, jako morfolo- gickými, stylistickými a fraseologickými.

Ve své práci postupuje historicky. Sleduje na kultu Charitek ohlasy matriarchátu a právem v něm vidí pozůstatky minojských představ. Ukazuje dále na spojení představy dárkyň úrodnosti s představami chthonickými, což vidíme např. ze spojení Charitek s Demetřiným kultem v Eleusině, s Hekatou, s Nemesí aj. Svůj prvotní ráz ztratily Charitky tehdy, když se jejich kult setkal s ide představami, přišedšími z Balkánu, neboť se změnil v druhořadá božstva, sloužící olympským bohům. Jejich název srovnává pak autor se vznikem jména Eumenid.

Hlavní své výklady zasvětil autor rozšíření kultu a literárním i uměleckým zpracováním, a to i v římské době do 6. stol. n. l. V nich podal výklad toho, kterak se Charitky staly postupně bohyněmi krásy. V rozbořech jednotlivých míst přinesl autor mnoho cenných postřehů, jako např. to, že u Aristofana jsou Ch. spojeny s představou míru (str. 241). Pro tyto své přednosti zaslouží si kniha plně pozornosti.

Radislav Hošek

A. B. Ranovič, O prvotním křesťanství. Z ruského originálu *O rannem christianstve*, vydaného v Moskvě 1959, přeložil B. Koutník. Vydalo Nakladatelství politické literatury v Praze 1963, stran 510.

V české literatuře máme již nejednu publikaci, která rozebírá marxistickou metodou otázku, jak vzniklo křesťanství, ale teprve nyní se dostává českému čtenáři uspokojivé odpovědi i na otázku, jak se křesťanství v prvních třech stoletích n. l. vyvíjelo. Tuto odpověď podává z přeložené publikace vybraných Ranovičových spisů nejlépe Nástin dějin rané křesťanské církve (str. 191—449), neboť osvětluje přesvědčivě a znale především tu vývojovou etapu v církevních dějinách, v níž se postupně formovala tzv. církev obecná. Ranovič zasazuje rané církevní dějiny organicky do dějin císařského Říma, rozebírá zevrubně hospodářské a ještě zevrubněji sociální poměry té doby, a tak ukazuje zdroje a síly, které pudily tehdejší utiskovaný lid, svobodný i otroky, ke křesťanské víře. Přesvědčivý je i ten úsek Ranovičovy práce, který líčí církev v jejím

boji s okolním světem, tj. pronásledování fanatických Kristových vyznavačů od římského státu, křesťanskou apologetiku a propagandu, i v jejím boji vnitřním, tj. potírání herezí a upevňování jednotné organizace církve. Všechno to je podáno Ranovičem jasně a pádně, takže i Konstantinovo spojení římského státu s křesťanskou církví vystupuje před čtenářem jako jev nejen zcela pochopitelný z hlediska politického, ale dokonce i zákonitý. Jen výklad o sporu mezi tzv. ortodoxní stranou v církvi a mezi ariány na počátku IV. století je Ranovičem podán (str. 447–449) poněkud schematicky a nadto vylíčen tak, jako by byl nikajským koncilem roku 325 ukončen. Pojem „homousios“ nebyl mimoto čistě ariánský, nýbrž semiariánský, přičemž český překlad může nešťastnou tiskovou chybou na str. 448, kde nacházíme výraz „homousios u Areia“, způsobil další zkresení správné představy.

Ranovičovy kapitoly o vlastním vzniku křesťanství, jakkoli jsou psány zkušeným znalcem pramenů, mají po nálezech nových pramenů u Mrtvého moře a v Egyptě zapotřebí tu a tam revize, třebaš nikoli podstatné. Této úlohy se ujal J. A. Lencman, když napsal k výboru Ranovičových prací nejen předmluvu hodnotící Ranovičův přínos do bádání o prvotním křesťanství (str. 7–24), ale také informativní článek o nejnovějších objevech, které Ranovič, jenž zemřel roku 1948, nemohl již do svého díla pojmout a využít jich (str. 25–38).

Za úvodními články Lencmanovými a před Nástinem dějin rané křesťanské církve je umístěno několik jiných Ranovičových statí o téměř tématu, a to Prameny ke zkoumání sociálních kořenů křesťanství (str. 39–66), Prvotní křesťanství a jeho historická úloha (str. 67–93), Křesťanská filosofie prvních století (str. 94–118), Montanisté (str. 119–176) a Statě z časopisu Bezbožník (str. 177–190). Zařazení všech těchto článků je z hlediska odborníků zcela pochopitelné, ale z hlediska prostých čtenářů, kterým je v první řadě tento výbor určen, se však zdá již problematický. V jednotlivých článcích čteme totiž několikrát o téže věci a nacházíme tam i stejné doklady, takže méně trpělivý čtenář může knihu odložit dříve, než se dostane k jejím nejhodnotnějším kapitolám. Ne zrovna šťastné bylo zařazení statí z časopisu Bezbožník do přední části knihy, poněvadž se v nich namnoze shrnují jen ty závěry, které se pak znovu rozvádějí v následujícím Nástinu.

Tímto konstatováním však nechceme upřít ostatním Ranovičovým pracím jejich hodnotu. Tak např. článek Montanisté, který zůstal nedokončen v Ranovičově literární pozůstalosti, se zaměřuje hlavně na sociální poměry v římské říši doby císařské, zvláště v Malé Asii, a na této široké základně mohl autor dospět k novému a cennému zjištění, že chiliastické naděje montanistů a z nich vyplývající praxe neodporovaly ve II. – III. stol. n. l. učení církve, ale odporovaly jejím politickým zájmům (srov. str. 133). Úvodní Ranovičův článek o pramenech ke zkoumání sociálních kořenů křesťanství je pak pozoruhodný zejména tím, že v něm Ranovič vytyčil roku 1931 zásady, kterými se má marxistický badatel řídit ve své heuristické práci. Zajímavé je, jak tu řeší Ranovič otázku, zda marxisté musí znovu přečíst a prověřit všechny dokumenty, o které se opírají buržoazní vědci. „Nikoli“, čteme jeho odpověď na str. 51, „toho není potřebí. Můžeme použít hotových výborů, ale přeskupit materiál... podle našeho vlastního předběžného stanoviska.“ Tato zásada měla jistě v době, kdy byla proklamována, své oprávnění, neboť sovětská ateistická propaganda nemohla tehdy čekat desítky let na nové sebrání a vědecké zhodnocení pramenného materiálu; avšak dnes bychom s ní již souhlasit nemohli. Metodickými otázkami se ostatně Ranovič zabývá i ve své recenzi knihy R. J. Vipperova *Vznikoveníje christian-skoj literatury* (str. 450–470).

Drobných nedopatření originálu i překladu se zde nehodlám dotýkat, ale na jednu chybu je třeba upozornit jako na velmi nepříjemnou: na str. 445 se totiž agonistické stali v českém překladě agnostiky a tatáž chyba se bohužel dostala i do rejstříku (str. 495). Pokud jde o psaní vlastních jmen, působí rušivě jméno Eusebios, psané zbytečně v duchu klasicizujícím. Vcelku si ovšem překlad zaslouží chválu.

Josef Češka

F. A. Petrowskij, Latinskije epigrafičeskije stichotvorenija. Str. 150, Izdatelstvo AN SSSR, Moskva, 1962.

Autor podává výbor latinských veršovaných nápisů, které charakterizuje jako příklady toho druhu římské literatury, jež se téměř vůbec nezaznamenávají v dějinách římské poesie.

Ve stručném úvodě se zmiňuje o jejich vztahu k literárně dochované poesii, zvláště k epigramům. Poté se podrobněji zabývá nápisy věnovacími a náhrobními. Vlastní výbor obsahuje 162 veršovaných nápisů, které jsou doplněny pěkným ruským překladem, a namnoze i obsáhlejšími komentáři. Ukázky jsou rozděleny na 1. věnovací, 2. náhrobní (ty mají několik pooddílů, jako biografické, posmrtná sláva, záhrobní aj.) a 3. rozličného obsahu, kde jsou také milostné